

W ROCZNICĘ ŚMIERCI PROF. DR. TADEUSZA MILEWSKIEGO

5 marca 1986 r. minęło dwadzieścia lat od dnia śmierci prof. Tadeusza Milewskiego (1906-1966), wybitnego językoznawcy¹, w okresie powojennym silnie związanego ze środowiskiem etnograficznym. Te związki, poniekąd naturalne — jeśli zważyć, jak wiele łączy językoznawstwo ogólne i etnografię powszechną² — miały jednak charakter bardziej osobisty, co znalazło wyraz m. in. w pełnieniu w latach 1963-1966 funkcji prezesa krakowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Miały one ponadto swój specjalny, dodatkowy wymiar, którym było zainteresowanie już nie tylko językami, ale także kulturą i dziejami Indian, przede wszystkim z obszaru Mezoameryki, szczególnie intensywne w kilkunastu ostatnich latach życia³. Wiele prac z tego zakresu opublikowanych zostało w czasopismach etnograficznych.

Nie był to więc przypadek, że okolicznościowa sesja poświęcona osobie i dziełu Tadeusza Milewskiego zorganizowana została przez środowisko etnograficzne. Odbyła się ona w Krakowie 5 marca 1986 r. podczas wspólnego posiedzenia Komisji Etnograficznej pod przewodnictwem prof. dr. Romana Reinfussa, oraz Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, którego prezesem jest mgr Aleksandra Tyszkowa. Prócz etnografów w sesji uczestniczyli językoznawcy i orientaliści. Do udziału w sesji zaproszono również osoby spoza Krakowa zajmujące się problematyką zblizoną do tej, którą podejmował prof. Tadeusz Milewski.

Uroczyste posiedzenie rozpoczęło się o godz. 17 w sali gmachu Polskiej Akademii w Krakowie przy ul. Sławkowskiej 17, gdzie zebrani mieli też okazję obejrzyć wystawę wybranych publikacji Tadeusza Milewskiego, obrazującą główne nurty jego prac badawczych.

Otwarcia sesji dokonała prof. dr Jadwiga Klimaszewska (w zastępstwie prof. dr. R. Reinfussa, który z przyczyn obiektywnych przybył nieco później). Następnie mgr Aleksandra Tyszkowa przypomniała związki prof. T. Milewskiego z krakowskim Oddziałem PTL. Poinformowała też zgromadzonych, że 4 marca specjalna delegacja złożyła kwiaty na grobie uczonego, a w dniu 6 marca w kościele Św. Anny odprawiona będzie msza w intencji zmarłego.

Naukowy program posiedzenia przewidywał dwa referaty. Oba przygotowane zostały przez ludzi, którzy mieli możliwość znać Tadeusza Milewskiego, uczestniczyć w jego wykładach i seminariach, współpracować z nim i dzielić podobne zainteresowania. Pierwszy referat,

¹ Por. J. Kuryłowicz, *Milewski Tadeusz (1906-1966)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1976, t. XXI/2, 89, s. 214-216; W. Kuraszkiewicz, *Prof. dr Tadeusz Milewski*, „Lud”, t. 51: 1966 (1967), cz. 1, s. 222-225; J. Safarewicz, *Prace prof. T. Milewskiego z zakresu językoznawstwa indoeuropejskiego i ogólnego*, „Lingua Posnaniensis”, t. 12/13: 1968, s. 223-227.

² Pierwszym śladem tych związków jest fakt opublikowania *Zarysu językoznawstwa ogólnego* (w tym *Atlasu lingwistycznego języków świata*) jako pierwszego tomu serii *Prace Etnologiczne* wydawanej przez PTL pod red. E. Frankowskiego i J. Gajka (w latach 1947-1948).

³ Por. A. Kowalska-Lewicka, *Zainteresowania amerykańskie w Polsce po II wojnie światowej*, „Lud”, t. 46: 1961, s. 434-437; A. Kowalska-Lewicka, *Tadeusz Milewski 1906-1966*, „Etnografia Polska”, t. XII: 1968, s. 359-361.

pt. „Dorobek językoznawczy prof. dr. Tadeusza Milewskiego”, wygłosił doc. dr hab. Leszek Bednarczuk, językoznawca. Przedstawił on pokrótce życiorys i drogę naukową uczonego, a następnie wyczerpująco scharakteryzował kolejne etapy rozwoju jego zainteresowań naukowych. Mówca podkreślił, iż prof. Milewski wniósł wkład do wszystkich niemal dziedzin językoznawstwa, zwłaszcza indoeuropejskiego oraz indoamerykańskiego. Wskazał rosnące zainteresowanie wieloma pracami uczonego, głównie dotyczącymi typologii języków, przejawiające się m. in. w tłumaczeniu ich na języki obce⁴. W kręgu nauki polskiej takie opracowania, jak *Zarys językoznawstwa ogólnego*, były i pozostały pracami pionierskimi.

Kolejny referat, pt. „Azjatyckie paralele niektórych zjawisk kulturowych i językowych przedkolumbijskiego Meksyku w oświetleniu prof. Tadeusza Milewskiego”, przedstawił doc. dr hab. Tadeusz Marszewski, orientalista. Autor przypomniał, że zainteresowanie cywilizacją Mezoameryki i specjalnie kulturą aztecką rodziło się w latach pięćdziesiątych w konsekwencji badań nad językami Indian północnoamerykańskich. Miało ono jednak charakter trwały i dogłębny. Mówca skoncentrował się na prezentacji oryginalnych badań Tadeusza Milewskiego nad antroponią aztecką i indoeuropejską, których wyniki stanowiły podstawę do ogólniejszych wniosków dotyczących ewentualnych kontaktów między Nowym i Starym Światem, a także pochodzenia ludności Ameryki⁵.

Po obu referatach głos zabrał piszący te słowa. Przedmiotem krótkiego wystąpienia były dwie sfery działalności prof. Tadeusza Milewskiego: przekłady z języka náhuatl na polski oraz działalność organizatorska. Podkreślona została pionierska rola uczonego w badaniach nad kulturą i dziejami ludów Nahuja w Polsce, tym bardziej godna pamięci, iż Tadeusz Milewski był pierwszym i jak dotąd jedynym badaczem, który był w stanie tłumaczyć z oryginału źródłowe teksty azteckie, nie pozbawione przy tym walorów literackich i ogólnohumanistycznych⁶. Przypomniano ponadto, że dzięki inicjatywie prof. Milew-

⁴ Wykaz publikacji T. Milewskiego zamieszczony został w „Biuletynie Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, t. 26: 1968, s. 219-232. Nie jest to wykaz kompletny, gdyż szereg prac zostało wznovionych lub wydanych w przekładach w latach późniejszych.

⁵ Dwie najważniejsze prace z tego zakresu to: T. Milewski, *La comparaison des systèmes anthroponimiques azteques et indoeuropeens*, „Onomastica”, t. 5: 1959, z. 1, s. 119-176; tenże, *Pochodzenie ludności Ameryki przedkolumbijskiej w odbiciu językowym*, „Etnografia Polska”, t. 10: 1966, s. 253-279. Wszystkie publikacje T. Milewskiego dotyczące Meksyku uwzględnione zostały w *Bibliografii polskiej literatury latynoamerykanistycznej* opracowanej przez R. Schnepfa i K. Smolańską i wydanej staraniem Biblioteki Narodowej w Warszawie w 1978 r.

⁶ Por. Aztek-Anonim, *Zdobycie Meksyku*, przetłumaczył i opracował Tadeusz Milewski, Wrocław-Kraków 1959 (Biblioteka Narodowa, Seria II, Nr 116). Praca ta, zawierająca tłumaczenie XII księgi tzw. *Kodeksu Florentyńskiego*, tj. materiałów zgromadzonych przez franciszkanina Bernardino de Sahagún w 2 poł. XVI w., recenzowana była w „Ludzie” (t. 46: 1960 (1961), s. 437-440) przez R. H. Noconia. Nie spotkała się chyba jednak z większym zainteresowaniem środowiska etnograficznego, jak można sądzić na podstawie uwagi K. Moszyńskiego, który znał treść dzieła jeszcze w trakcie tłumaczenia, zapewne dzięki kontaktom z T. Milewskim. Otóż omawiając dzieje etnografii i etnologii w swej pracy *Człowiek. Wstęp do etnografii powszechnej i etnologii* (Wrocław-Kraków-Warszawa 1958, s. 138) K. Moszyński wymienia wśród zdobywczy etnograficznej wiedzy w XVI w. m. in. ogromne dzieło B. de Sahaguna i dodaje: „Fragment tegoż dzieła, niestety mało ciekawy pod względem etnograficznym, tłumaczy z oryginału prof. T. Milewski”. Pewną zmianę poglądów na ten temat sygnalizował artykuł M. Posern-Zielińskiej, *Wkład indiańskiej historiografii w poznanie dziejów podboju Ameryki*, „Etnografia Polska”, t. 13: 1969, z. 1, s. 243-263. Niewątpliwie, ocena zawartości przetłumaczonej przez T. Milewskiego relacji indiańskiej zależy od sposobu rozumienia przedmiotu i celów etnografii (etnologii, antropologii). Znacznie mniej kontrowersyjny, jeśli chodzi o „aspekt etnograficzny”, jest

skiego w 1963 r. odbyło się w Krakowie I Ogólnopolskie Seminarium Amerykanistyczne, kontynuowane w latach późniejszych w Poznaniu pod nazwą Etnograficznych Seminarium Amerykanistycznych. Odegrał on także aktywną rolę w powołaniu w 1965 r. sekcji amerykańskiej przy Zarządzie Głównym PTL⁷.

Sesję zakończyło parę osobistych wspomnień, w których mówiono o zafascynowaniu Tadeusza Milewskiego kulturą aztecką i zaangażowaniu w pracy translatorskiej, przypomniano wykorzystanie jego przekładów w przedstawieniach Teatru Rapsodycznego, wskazywano na aktywność naukową krakowskiego Oddziału PTL w czasie pełnienia przezeń funkcji prezesa.

Na zakończenie tej notatki z sesji zorganizowanej przez środowisko naukowe nie od rzeczy będzie wspomnieć, iż rocznica śmierci prof. Tadeusza Milewskiego uczczona została także przez grupę studentów Uniwersytetu Warszawskiego, skupioną w Kole Antropologii Ameryki przy Katedrze Etnologii i Antropologii Kultury. W dniu 15 marca 1986 r. grupa ta zorganizowała sesję popularnonaukową pod nazwą „Kultura indiańskich społeczności Meksyku”, dedykowaną pamięci Tadeusza Milewskiego – meksykanisty. Podczas sesji wygłoszony został referat omawiający wkład uczonego w poznanie i przybliżenie Polakom kultury azteckiej.

Ryszard Tomicki

PIENIĘŻNIENSKIE SPOTKANIA Z RELIGIAMI – DNI JUDAISTYCZNE

W ramach Pieniężnińskich Spotkań z Religiami odbyły się w dniach 16 i 17 kwietnia 1986 r. w Misyjnym Seminarium Duchownym Księży Werbistów Dni Judaistyczne¹. Wyjątkowość tego spotkania polegała na tym, że korzenie Kościoła katolickiego tkwią głęboko w religii judaistycznej.

Głównymi organizatorami Dni Judaistycznych byli: z ramienia Seminarium w Pieniężnie ks. E. Śliwka, dyrektor Muzeum, oraz ze strony żydowskiej – państwo M. i S. Krajewscy z Warszawy.

Już długo przed sympozjum napływały zgłoszenia osób chętnych do udziału w nim i zainteresowanych tą problematyką. Ostatecznie w spotkaniu, poza mieszkańcami seminarium, wzięło udział blisko 140 osób, choć zgłoszeń było o wiele więcej.

Dni Judaistyczne rozpoczęła msza św. koncelebrowana, którą odprawił ks. bp E. Piszczyński, przewodniczący Komisji Misyjnej Episkopatu Polski, administrator apostolski diecezji warmińskiej. Ks. biskup dokonał także otwarcia okolicznościowej wystawy obrazującej życie religijne wyznawców mozaizmu, zorganizowanej dzięki pomocy Muzeum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie i Muzeum Synagogi w Tykocinie. Zebrano na niej m. in. przedmioty używane w czasie świąt żydowskich, takich jak: szabat, Nowy Rok, Dzień Pojednania, Pascha oraz przedmioty kultu używane w synagogach. Obok tego zaprezentowano malarstwo.

---

drugi fragment *Kodeksu Florentyńskiego* przełożony na polski, a dotyczący kupców azteckich, por. T. Milewski, *Wyprawy kupców azteckich na przelomie XV i XVI w.* (Tłumaczenie tekstu źródłowego. Komentarzem opatrzyła Maria Frankowska), „Etnografia Polska”, t. XII: 1968, s. 362-395.

⁷ Por. T. Milewski, *I Seminarium amerykańskie zorganizowane przez Krakowski Oddział Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego*, „Lud”, t. 50: 1964-65 (1966), cz. 2, s. 772-773; M. Paradowska, *II Etnograficzne Seminarium Amerykanistyczne, Poznań 2-4 IV 1965*, „Etnografia Polska”, t. X: 1966, s. 492-493.

¹ W roku 1985 miało miejsce pierwsze tego typu spotkanie z religiami niechrześcijańskimi, poświęcone wyznawcom islamu. Informację o tym spotkaniu zamieściliśmy w „Etnografii Polskiej”, t. XXXI: 1987, r. 1.

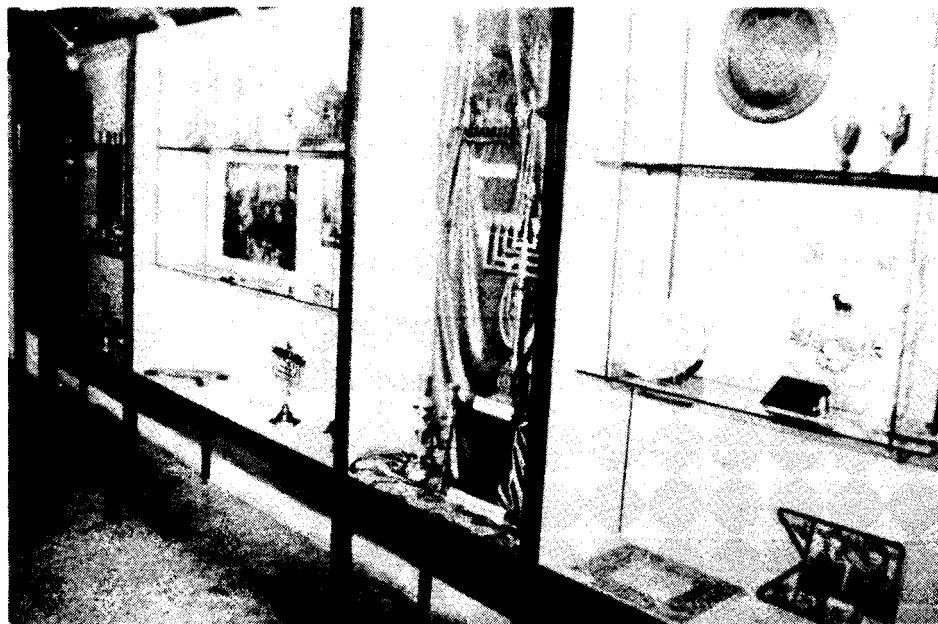
Fot. I. W czasie obrad

Fot. J. Roszyński SVD

Po krótkiej przerwie rozpoczęto obrady. Licznie zebranych gości i gospodarzy, wśród nich braci Żydów, przedstawicieli środowisk naukowych, studentów, dziennikarzy, księży i kleryków z kilku diecezji i seminariów zakonnych, powitał ks. dr E. Śliwka SVD. W swym wystąpieniu zachęcił wszystkich uczestników do tego, aby to spotkanie miało charakter dialogu i odbywało się w atmosferze wzajemnego zrozumienia i poszanowania przekonań innych. Nawiązując do uchwał Soboru Watykańskiego II stwierdził on wyjątkowość tego spotkania na drodze poszukiwania właściwych rozwiązań problemów współczesnego człowieka.

Pierwszym prelegentem był ks. mgr lic. M. Magda SVD, wykładowca Misyjnego Seminarium Duchownego Księży Werbistów w Pieniężnie. „W kierunku dialogu judeo-chrześcijańskiego”, to tytuł jego wystąpienia. Ukazując szansę dialogu między religiami mówca przedstawił wielowiekową historię stosunków, jakie panowały między wyznawcami chrześcijaństwa i judaizmu. Stwierdził, że dialog powinien być środkiem apostołstwa, narzędziem jednania umysłów i nie może być w żadnym wypadku taktyczną grą prowadzącą w końcowej fazie do konwersji. Na tej bazie przedstawiona została problematyka antysemityzmu, która wzbudziła dość burzliwą dyskusję. W dalszej części wystąpienia mówca przedstawił elementy łączące chrześcijan i Żydów, wśród nich: wiara w jednego Boga, modlitwa, nadzieja, moralność. Dowodem na zbliżenie są rozliczne komisje mieszane chrześcijańsko-żydowskie, spotkania Jana Pawła II podczas jego podróży apostolskich z wyznawcami mozaizmu, a ostatnio 13 IV 1986 r. pierwsza od dwóch tysięcy lat wizyta głowy Kościoła katolickiego w synagodze żydowskiej w Rzymie (i w świecie w ogóle).

Kolejny wykład przedstawił ks. dr B. Wodecki SVD, wykładowca Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie i Seminarium Duchownego w Pieniężnie. Mówił o poglądach religijnych judaizmu, jego genezie, etapach kształtowania się, doktrynie i jej zasadniczym zřębie. Podkreślił znaczenie etyki, a w niej rolę Tory i literatury sapiencjalnej. Sporo czasu poświęcił założeniom doktrynalnym Talmudu.

Fot. 2. Fragment wystawy

Fot. J. Roszyński SVD

Ten sam problem, ale od strony judaistycznej, przedstawił dr S. Krajewski z Warszawy, w referacie pt. „Trzy filary judaizmu”. Te filary to: Tora, służba Boża, dawniej ofiarnicza, dzisiaj ofiara serc, czyli modlitwa, oraz dobre uczynki, czyli etyka. Są to zarazem środki do osiągnięcia trzech celów: sprawiedliwości, prawdy i pokoju.

Sesję przedpołudniową prowadził imam mgr Taha Żuk z Warszawy, jeden z głównych organizatorów ubiegłorocznej sesji muzułmańskiej w Pieniężnie.

W części popołudniowej, którą rozpoczęto modlitwą, przedstawiciele obu religii – zostały wygłoszone trzy referaty: Z. Targielski z Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie omówił elementy składowe żydowskiej modlitwy porannej, mgr K. Gebert z Warszawy zaprezentował liturgię domową szabatu, dnia, na który czeka się cały tydzień, dnia, który – jak powiedział – jest dla Izraelity świątynią w czasie. Ostatnie w tym dniu było wystąpienie dr A. Żuk z UMCS w Lublinie na temat głównych idei chasydyzmu. Istota tego kierunku religii judaistycznej powstałego w XVII w. na Podolu polega na przekształcaniu głównych idei mozaizmu na kategorie wewnętrzne. Chasydyzm i wyrosły z niego cadykizm kładzie nacisk na rolę religii serca. Wypływa stąd szczególna teoria radości i smutku: radości jako podstawowej wartości życia i smutku, czyli czasu odsunięcia się od Boga, by później jeszcze bardziej się do Niego zbliżyć.

Obrady prowadziła doc. dr hab. B. Bazieli, pracownik naukowy Katedry Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego.

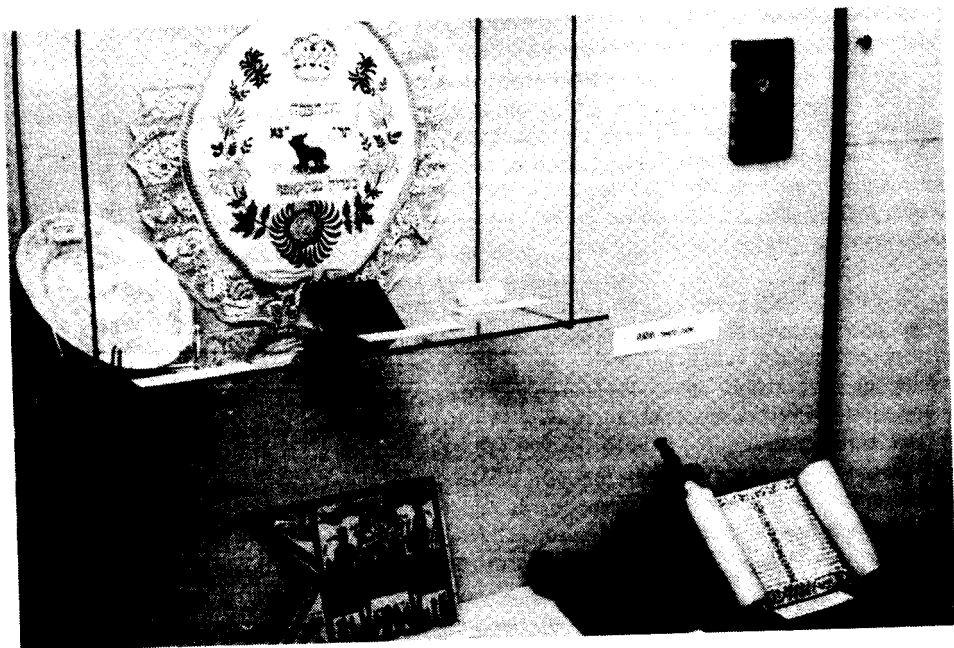
Na zakończenie pierwszego dnia w godzinach wieczornych odbył się przegląd filmów judaistycznych. Dotyczyły one pomników kultury Żydów polskich oraz martyrologii Narodu Wybranego w okresie II wojny światowej.

Drugi dzień spotkania z judaizmem, podobnie jak poprzedni, rozpoczęto mszą św. koncelebrowaną pod przewodnictwem prowincjała ks. dr. K. Kelera SVD. Obradom tego dnia w części przedpołudniowej przewodniczył dr S. Krajewski, a po południu doc. dr hab. E. Pietraszek, pracownik naukowy Katedry Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Fot. 3. Fragment wystawy

Fot. J. Roszyński SVD

Fot. 4. Fragment wystawy

Fot. J. Roszyński SVD

Fot. 5. Podczas przerwy w obradach

Fot. J. Roszyński SVD

Pierwszy referat, pt. „Stanowisko prawne ludności żydowskiej w Rzeczypospolitej Polskiej od XV do XVIII w.”, wygłosił dr A. Leszczyński, adiunkt Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Drugi referat prof. M. Horna, również pracownika naukowego Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie, dotyczył kultury umysłowej Żydów w dawnej Polsce. Oba wystąpienia bardzo dobitnie uzmysłowiły słuchaczom, że stosunki Żydów z ludnością polską nie układały się pomyślnie. Dzieje bowiem znają przykłady wzajemnych antagonizmów, nienawiści z obu stron. Polska jednak była jedynym krajem europejskim, z którego Żydów nie wypędzano, choć ich sytuacja społeczno-prawna była mocno skomplikowana.

Trochę refleksji filozoficznej dostarczyły uczestnikom sesji dwa następne referaty: dr A. Żuk na temat mesjanizmu żydowskiego i polskiego oraz dr. B. Kosa z Warszawy na temat kabały – tajemnej nauki i mistyki żydowskiej.

Mesjanizm, tak charakterystyczny dla polskiego romantyzmu, stanowi – zdaniem prelegentki – interpretację filozoficzną mesjanizmu żydowskiego, który swoje oparcie znajduje głównie w religii. Co zaś tyczy kabały, odbicie w niej znalazła mistyka religijna judaizmu. Kabaliści twierdzili, że świat materialny jest tylko odbiciem boskiego świata idei, i metodą czysto spekulatywną wyodrębnili aż 10 *sefirot* – promieniowań światła boskiego pomiędzy światem zmysłowym a Bogiem.

Okrasą drugiego dnia był wykład M. Krajewskiej, artysty-plastyka, na temat symboliki cmentarzy żydowskich, ilustrowany zestawem przezroczy. Często zapomniane, w większości zniszczone cmentarze żydowskie, to skarbiec i świadek kwitnącej niegdyś kultury żydowskiej na ziemiach polskich. *Maceby* nagrobne, to zabytki sztuki zdobniczej i kamieniarskiej, architektonicznej, żywcem przeniesionej z żydowskich synagog. Wykład M. Krajewskiej, to efekt jej kilkuletnich badań, poszukiwań i działalności w Społecznym Komitecie Ochrony Cmentarzy Żydowskich.

W trakcie obrad pierwszego oraz drugiego dnia toczyła się dość burzliwa i gorąca dyskusja. Najwięcej kontrowersji wzbudził problem antysemityzmu. Balast przeszłości, długie

lata wzajemnej wrogości, a także lata milczenia spowodowały, że w dyskusji można było wyczuć wzajemne uprzedzenia oraz chęć całkowitego, za wszelką cenę odparcia zarzutów przez obie strony. Mimo różnicy zdań atmosfera spotkania była jednak bardzo serdeczna. Każdy ze świadków tego niezwykłego religijnego wydarzenia wyszedł zeń wzbogacony kolejnym zasobem wiedzy o człowieku i jego religii i nowymi doświadczeniami, będące swego rodzaju oczyszczeniem narosłych pozaracjonalnych i empirycznych opinii i twierdzeń. Na zakończenie zebrania głos zabrał ks. dr K. Keler, prowincjał werbistów w Polsce. Dziękując wszystkim organizatorom i uczestnikom wyraził zadowolenie, że takie spotkanie mogło się odbyć. Stwierdził, że judaizm omówiono w całej szerokości i głębi tematu, choć go nie wyczerpano. Były bowiem poruszone problemy natury doktrynalnej, liturgicznej i kulturalnej, a wszystko to odbywało się w atmosferze dialogu, tak bardzo ważnego w każdej dziedzinie życia, również na gruncie szeroko pojętego ekumenizmu.

Atmosfera spotkania udzieliła się wszystkim jego uczestnikom. Nawiązano wiele kontaktów, znajomości. Wiele z nich może stać się początkiem dalszej znajomości, szukania tego, co łączy i pomaga współistnieniu dwom tak różnym, a jednocześnie tak bliskim sobie religiom. Oby takich spotkań było coraz więcej!

Janusz Walerowski SVD